

Caribische stemmen in NL musea (2)

De panelleden en sprekers. Vlnr. Marco van Baalen, Mitchell Esajas, Valika Smeulders, Dyonna Bennet en Peter Meel van de Werkgroep Carabische Letteren. FOTO MIGUEL MEEL

Meer aandacht voor immaterieel erfgoed kan een correctie geven op de traditionele vertogen die vooral op witte perspectieven en bronnen zijn gestoeld. De Unesco levert hierbij een nuttig instrumentarium. De werelderfgoedlijst, in het leven geroepen in 1972, heeft lang de bestaande gerichtheid op materie en monumentaalijsheid gevoeld. Met de invoering van de inventaris van immaterieel erfgoed in 2003 (door Nederland ondertekend in 2012), is een begin gemaakt aan een democratischer beeld van welk erfgoed universele betekenis heeft. Zo is de recente toevoeging van reggaemuziek aan deze lijst belangrijk voor de manier waarop wordt teruggekeken op de agency van onderdrukte groepen, op het gedachtegoed in het Afro-Caribisch gebied. Het is wat anders dan wat opname van het slaan van slavernij in de canon oplevert. Met slavernij als overkoepelend thema blijft de focus op het niveau van het systeem en de structuren, en daarmee vaak ook op machthebbers en de legitimatie van macht. Met aandacht voor immaterieel erfgoed wordt gekeken naar de veerkracht van de groep. Niet naar de omstandigheden, maar naar de omgang

daarmee, zoals gebeurt in de verhalen van Anansi. En toch is het de vraag in hoeverre de registratie van het immateriële een werkelijk gelijkwaardig narratief oplevert. Registratie gebeurt immers in samenspraak, waarbij groepen die getalsmatig of organisatorisch in het voordeel zijn de voorwaarden bepalen en de zelfzeggenschap van de eigenaren van het erfgoed beperkt is. Constateerend dat democratisering in de historiografie langzaam beweegt van buitensluiting naar voorwaardelijke aansluiting, kan zelfbuitensluiting een oplossing lijken. Het toekennen van betekenis in eigen hand nemen, vanuit eigen bronnen, verzamelen en onderzoeken, met financiering vanuit de eigen groep. Het is een keuze die voortdurend op de agenda staat en die voortdurend op de agenda staat en die voortdurend op de agenda staat.

Top down en bottom up

De institutionele leemtes waar ik het tot nu toe heb gehad, daar staat ook iets tegenover. Wat nationaal erfgoed is, en als zodanig in de canon of de vaste mu-

seale opstellingen terecht komt, wordt vooral door de dominante krachten in de erfgoedwereld bepaald, zo constateerde Laurajane Smith. Maar tegenover wat er van bovenaf wordt opgelegd, staat ook een natuurlijk proces dat van onderaf begint. Arjun Appadurai stelde dat het creëren van erfgoed gebeurt door gemeenschappen, door gewone mensen die samen een thuis creëren, daar waar ze zich bevinden. Voor nazaten van koloniale slavernij is in de Verenigde Staten door Rosenzweig en Thelen aangetoond dat zij hun familiegeschiedenis niet zien als onderdeel van alleen lokale geschiedenis. Hun familiegeschiedenis is ook deel van een bredere wereldgeschiedenis die boven matengrenzen uitstijgt, en ontstaat uit 'routes and roots'. Voor mensen in Nederland met een Caribische achtergrond geldt bovendien dat zij erfgoed construeren in nauwe relatie met twee plekken die zij als thuis zien: zowel het Europese als het Caribische deel van het Koninkrijk. Livio Sansone spreekt van een cirkelbeweging tussen die gebieden: continue stromen van mensen, goederen, meningen, geluiden, smaken, over nationale grenzen heen.

Ik sta met een been in beide werelden en ben onderdeel van twee processen. Ik ben een van de Caribische culturele ondernemers die zelfstandig werken aan de narratieven die in de institutionele wereld nog onderbelicht zijn, veelal vrij naar eigen inzicht, kennis en kunde. En ik ben als conservator in dienst bij het grootste nationale museum in Nederland, waar ik met honderden collega's met vele specialiteiten, kan werken op veel grotere schaal, zij het aan een doel dat in samenspraak met velen wordt bepaald. Het proces van onderaf is cruciaal, vanwege de institutionele leemtes. Maar de opschaling die

instellingen bieden, is nodig om ook die groepen te bereiken aan wie de meeste meerstemmigheid voorbij gaat, vanwege de relevantie voor de samenleving als geheel. Zoals het Afrikaanse spreekwoord zegt: 'If you want to go fast, go alone. If you want to go far, go together'. Als onderzoeker bij het KITLV bekijk ik beide werelden. Aan de institutionele kant zie ik projectmatige, maar ook tentatieve structurele veranderingen: stappen in het herdefinieren van product, programmering, partners en publieksbereik.

In nationale musea, die voorheen vooral een wit narratief binnen Europese grenzen neerzetten, is wat vaker ook een Caribisch verhaal te zien. Dat gebeurt zowel in het Rijksmuseum, tussen de verhalen van de elite en de kunst, als in het Openluchtmuseum, tussen de verhalen van de andere 'gewone' Nederlanders. De relatie wordt bekeken tussen de collectie en alle Nederlanders, ook de onderbelichte groepen. Er wordt gewerkt aan uitbreiding van kennis. De deur staat open naar de uitbreiding van de historische collecties met het oog op bredere representatie. Er is aandacht voor het eigenaarschap van objecten uit andere landen. Er wordt gewerkt aan terminologie. Er is aandacht voor representativiteit onder partners en het personeel. Tegelijkertijd echter, is er een begrenzing aan de ruimte die deze vernieuwing krijgt. Of dit gaat uitmonden in integrale inclusiviteit, moet nog blijken.

In volkenkundige musea, met name het Tropenmuseum, vindt een omgekeerde beweging plaats. Een verandering van een westers narratief - rondom een collectie verzameld in het buitenland - naar een reflectie op de oorsprong en staat van diversiteit in Nederland zelf. Waar de 'nationale' musea zich meer openstellen voor de voor-malige 'Ander', zoeken de vol-

kenkundige musea meer naar die 'Ander in onszelf'. Dat gaat om de 'Ander' van meerstemmigheid die sneller en inhoudelijker wordt ontworpen dan in andere musea. Zichtbaar is een transitie van autoriteit naar een podiumfunctie voor internationale denkers en activisten. Het blijkt een nieuw publiek aan te spreken, waaronder veel jonge vooruitstrevende afro-Nederlanders. De tijd zal uitwijzen of daarmee een specialisering in publiek optreedt.

Ook op stedelijk niveau is te zien dat musea verschillen in mate van meerstemmigheid. Het Haags Historisch Museum heeft recent één onderbelichte rijke en 20e eeuw geschiedenis met een relatie met Curaçao getoond, én Antilliaans-Haagse jongeren betrokken bij de reguliere vaste opstelling tijdens een 'take-over'. Toch telde de stad sinds kort ook een apart Migratie Museum. Het laat zien dat zelfs een stad waar meer dan de helft van de inwoners een migratie-achtergrond heeft, nog niet 'wast hoe' de Hagenaar in één 'stadsmuseum' te vertegenwoordigen.

Veranderingen vergen tijd en kennen terugslag. Toch lijkt er geen weg terug, gezien de verandering in musea wereldwijd. Nieuwe gespecialiseerde musea blijken grote publiekstrekkingen. Deze helpen het publiek te diversifiëren, maar verbreden ook de verwachtingen van het bestaande publiek. Het National Museum of African American History and Culture in Washington, dat overigens twee maal zo veel bezoekers trekt als ons nationale Rijksmuseum; het Mémorial Acte in Guadeloupe; Museum of Black Civilizations in Senegal... Het zijn musea die nieuw licht werpen op collectionering, narratieven, die gebouwen waarin wordt tentoongesteld, de publieke interesses, en zeker ook, wat er ontbreekt in 'nationale musea' in Europa.

En als musea die leemtes niet zelf vullen, kan dat ook van buitenaf gebeuren. Zoals Beyoncé en Jay-Z hebben gedaan met hun muziekvideo getiteld Apsheet die is opgenomen in het door hen afgehuurd Louvre. Het steenrijke artiestenkoppel verklaart in hun video, dat zij dankzij hun directe relatie met het publiek, witte podia overstijgen. Het is eerder omgekeerd, de podia hebben één nodig. Een beeld, dat in de video wordt onderstreept door de kroning van de Caribische Joséphine tot keizerin van Frankrijk. Het belang van de video werd bevestigd door een persbericht van het Louvre eind 2018. Het museum maakte bekend, mede dankzij de belangstelling opgetoond door de megasterren, niet slechts tijdelijk. Wat deze ondernemers laten zien is wat musea potentieel zouden kunnen, als deze de objectgerichtheid loslaten. Door collecties, geschreven bronnen, en monumentaalijs niet langer op een voetstuk te zetten, maar te bevragen. Door expertise over het immateriële structureel en gelijkwaardig binnen te halen via nieuwe functieschrijvingen, in nieuwe multidisciplinaire

manieren. De documentaire van Ida Does zijn (nog) niet permanent aanwezig in musea, maar vormen wel een goed voorbeeld van wat het gelijkwaardig naast elkaar plaatsen van immaterieel en materieel erfgoed oplevert. In haar filmbeelden worden locaties informatiever, complex, inclusiever, en dat structureel, niet slechts tijdelijk. Wat deze ondernemers laten zien is wat musea potentieel zouden kunnen, als deze de objectgerichtheid loslaten. Door collecties, geschreven bronnen, en monumentaalijs niet langer op een voetstuk te zetten, maar te bevragen. Door expertise over het immateriële structureel en gelijkwaardig binnen te halen via nieuwe functieschrijvingen, in nieuwe multidisciplinaire

manieren. De documentaire van Ida Does zijn (nog) niet permanent aanwezig in musea, maar vormen wel een goed voorbeeld van wat het gelijkwaardig naast elkaar plaatsen van immaterieel en materieel erfgoed oplevert. In haar filmbeelden worden locaties informatiever, complex, inclusiever, en dat structureel, niet slechts tijdelijk. Wat deze ondernemers laten zien is wat musea potentieel zouden kunnen, als deze de objectgerichtheid loslaten. Door collecties, geschreven bronnen, en monumentaalijs niet langer op een voetstuk te zetten, maar te bevragen. Door expertise over het immateriële structureel en gelijkwaardig binnen te halen via nieuwe functieschrijvingen, in nieuwe multidisciplinaire

manieren. De documentaire van Ida Does zijn (nog) niet permanent aanwezig in musea, maar vormen wel een goed voorbeeld van wat het gelijkwaardig naast elkaar plaatsen van immaterieel en materieel erfgoed oplevert. In haar filmbeelden worden locaties informatiever, complex, inclusiever, en dat structureel, niet slechts tijdelijk. Wat deze ondernemers laten zien is wat musea potentieel zouden kunnen, als deze de objectgerichtheid loslaten. Door collecties, geschreven bronnen, en monumentaalijs niet langer op een voetstuk te zetten, maar te bevragen. Door expertise over het immateriële structureel en gelijkwaardig binnen te halen via nieuwe functieschrijvingen, in nieuwe multidisciplinaire

Als musea de leemtes niet zelf vullen, kan dat ook van buitenaf gebeuren. Zoals Beyoncé en Jay-Z hebben gedaan met hun muziekvideo getiteld Apsheet die is opgenomen in het door hen afgehuurd Louvre.

Valika Smeulders beantwoordt een vraag uit het publiek.

FOTO MIGUEL MEEL

Reggae, waarvan Bob Marley de grondlegger is, is nu toegevoegd aan de lijst van het immaterieel erfgoed.

personeelsstructuren, die samen van de grond af, vorm geven aan het museum als ontmoetingsplaats. Ten tweede tonen Caribische ondernemers aan dat het gedeelde verleden zoveel complexer en interessanter is dan de tegenstelling tussen enerzijds Europese expansie en dominantie en anderzijds slavernij en onderdrukking. Het gaat over het individu versus het systeem, over omgaan met onrecht, universeel en tijdsloos. Het gaat over identiteit die niet stopt bij landsgrenzen, en die je niet langs etnische grenzen kunt essentialiseren. Het gaat over het samenbrengen van groepen over verschillen in achtergrond, en sociaaleconomische kenmerken heen. Voorbeelden zijn het werk van stichting Spilka, die opkomt voor Papiaments, tumbamuziek en de kaha di orgel, erfgoed geboren uit de interactie tussen onderdrukker en onderdrukte, maar verschillende gebieden samenkomende, steeds weer met een ander accent. En het werk van Tirzo Martha, die in Instituto Buena Biesta samen met David Badé kunst maakt op basis van een compromisloze eigenheid in thematiek, in brede co-creatie en in radicaal vernieuwende relaties met de bezoeker, over grenzen van etniciteit, nationaliteit en educatie heen. Martha en Badé winnen in de kunstwereld de hoogste prijzen, waaronder die van 'Hollandse Meester' en de ranglijst van de tien beste tentoonstellingen van vorig jaar. Navolging van hun voorbeeld kan musea brengen voorbij de spagaat tussen competitieve focus op een enkele groep en de keerde van die medaille, naar specifieke menselijke ervaringen in een breder en preciezer onderzoek verleden.

Ik begon met de blauwe kranten, die gebruikt zijn als betaalmiddel voor slaafgemaakte op Sint Eustatius. Die volgden de overleving door mensen in zee zijn gegooid in weerwil van de toegang die zij verschaffen tot koloniale rechten, waaronder dat van het huwelijk erkend door de koloniale wet. Als protest tegen een onderdrukkend systeem dat onrecht tot recht probeerde te maken. Het weggevoeren is een daad van onafhankelijkheid en zelfbewustzijn. Zo is ook de 'muzik di zumbi' een keuze voor eigenheid binnen een opgelegd Nederlands systeem. En daarmee hoort dit erfgoed thuis in het nationale narratief over Nederland en het Koninkrijk. Aangeboden door de beschermelingen van Ras Elijah. Geaccepteerd door het meisje met de blonde staartjes. Uit pure, ongedwongen, menselijke belangstelling.

Wat de Nederlandse erfgoedwereld zou winnen door het structureel omarmen van de lessen van Caribische culturele ondernemers, is een narratief van de Nederlander niet als overwinnaar, maar als veelzijdig mens. Een narratief van Nederland in de wereld en de wereld in Nederland.